

Kabona József

(1791 – 1830)

*„... ha a madár látja, hogy hasztalan esik
fütyürézése, élelméről gondolkozik és elhallgat”*

*Mi az oka, hogy Magyarországon a játékszíni költőmesterség
lábra nem tud kapni? (Tudományos Gyűjtemény, 1821)*

Készítette: Ujlaki Tibor
Budapesti Fazekas Mihály Gyakorló Általános
Iskola és Gimnázium

Kecskeméti Katona József Színház (1895-1896)

Kelemen László, az első magyar színiigazgató már a 18. század végén kísérletet tett a kecskeméti színjátszás megteremtésére.

A színház avatásán Ferenc József és felesége Sissy királyné is rész vett. Az épület eklektikus stílusú, neobarokk díszítőelemekkel.

Az épület előtt látható a Szentháromság szobor, melyet 1739-40-ben, a városban pusztító pestisjárvány emlékére emeltek, barokk stílusban.

[https://hu.wikipedia.org/wiki/Katona_József_Színház_\(Kecskemét\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Katona_József_Színház_(Kecskemét))

Katona József
(1791 -1830)

Hivatásos színjátszás nincs Magyarországon a felvilágosodás korát megelőzően. Kísérletek:

1790-96. Buda – Kelemen László.

1792. Erdélyi Magyar Színjátszó Társaság (Kolozsvár)

1807-1815. második (pesti) magyar színésztársaság (Déryné), majd vidéki városokban játszanak (Székesfehérvár). 1819-ben ők adják Pesten elő Kisfaludy Károly darabjait

A Bánk bánt Katona életében nem mutatták be színpadon.

1833-ban Kassán mutatták be először (Déryné játssza Melindát).

Katonát 1826-ban Kecskemét város főügyésszé választották. Egy ízben beadvánnyal fordult a tanácshoz, hogy a városi mészárszék helyén építsenek kőszínházat, de mészárszékre nagyobb szükség volt.

„... ha a madár látja, hogy hasztalan esik fütyürézése, élelméről gondolkozik és elhallgat”

1837. Pesti Magyar Színház (Nemzeti Színház).

Portré és pályakép

1810-13. **Jogot** tanul Pesten (eredményei gyengék). Érdeklődését a történelem és a színház köti le (könyvet tervez írni Kecskemét történetéről).

A második pesti magyar színtársulat – műkedvelő színész (Békesi néven 1812-ben ír alá szerződést), darabokat fordít, ír.

Déryné Széppataki Róza.

1820-ban önálló ügyvédi irodát nyit, majd kecskeméti főügyész lesz (1826).

Drámaírói munkásságából

Fordítások, regénydramatizálások és átdolgozások – főként lovagdrámák mintájára.

- *A Luca széke karácsony éjszakáján* – átdolgozás, alkalmi mű, karácsonyi darab
- 1813. *Ziska* - Tárnya: a vallási fanatizmus és a király elleni felkelés. Előszava: célja a magyar nyelv fejlesztése és a történelmi ismeretterjesztés.

1813 - István, a magyarok első királya (fordítás és átdolgozás).
A címszerepet Katona játszotta, a királynét Déryné .

- 1814. *A rózsza, vagyis a tapasztalatlan légy a pókok között* – egyetlen vígjátéka. Tárnyát a pesti színészvilágból, Dérynével kapcsolatos történetből vette

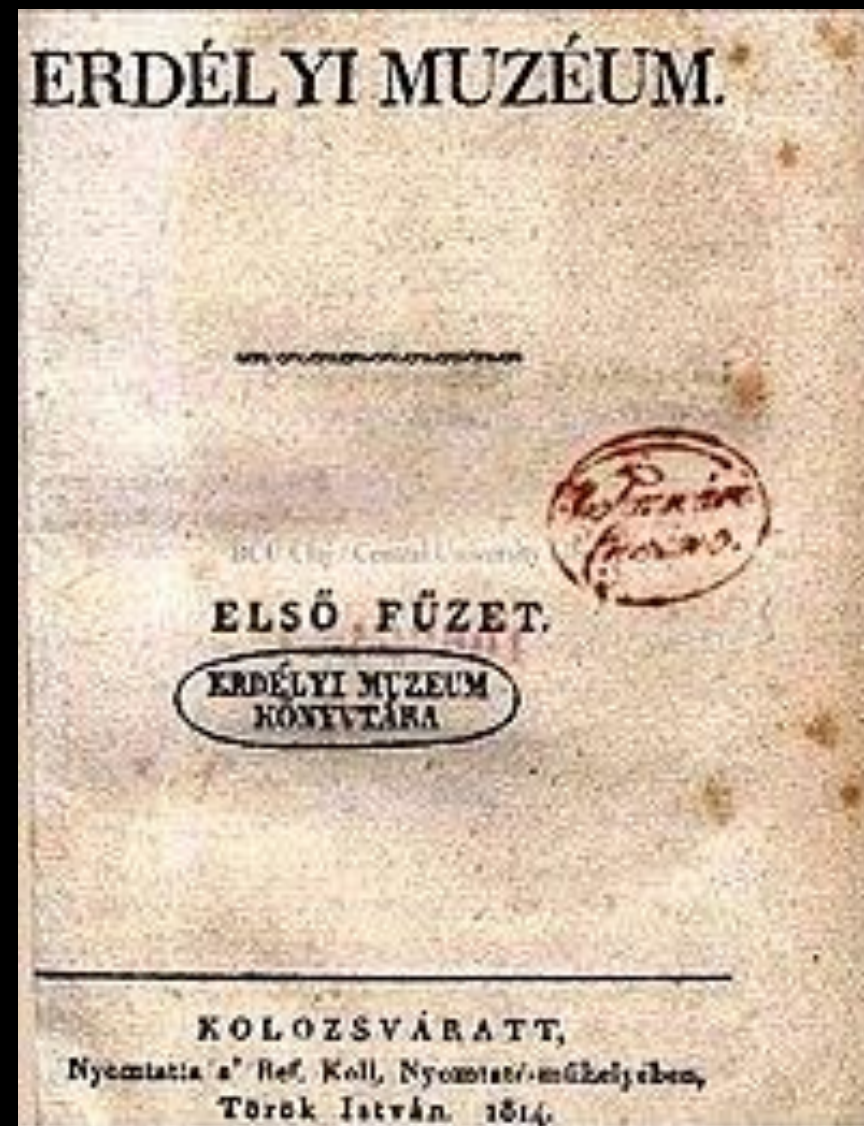

December 25-én az éjféli misére a „mesterek” (rendszerint fiatal emberek) a kabátjuk alá rejtve lopták be a templomba a széket, majd ráállva megláthatták a boszorkányt.

A Bánk bán keletkezéstörténete

1814-18 *Erdélyi Múzeum* első száma (Döbrentei Gábor szerk.), pályázata.: „**Eredetiség és jutalomtétel**”.

- „A tárgy históriai, hősi legyen. Választhatja a poéta vagy a magyar históriából, vagy akármely másból is.”
- a határidő 1815 szeptember vége, a jutalmazott műveket kinyomtatják és előadják a kolozsvári színházban, kettőt jutalmaznak
- A Bánk bán első változata 1815 júliusára készült el. (A kéziratot a 20. sz.-ban találták meg.)
- A pályázatot csak 1817-ben zárták le (meghosszabbították), az eredményt 1818-ban közölték. 12 dráma érkezett be, ebből hetet említenek, Katona műve nincs köztük.

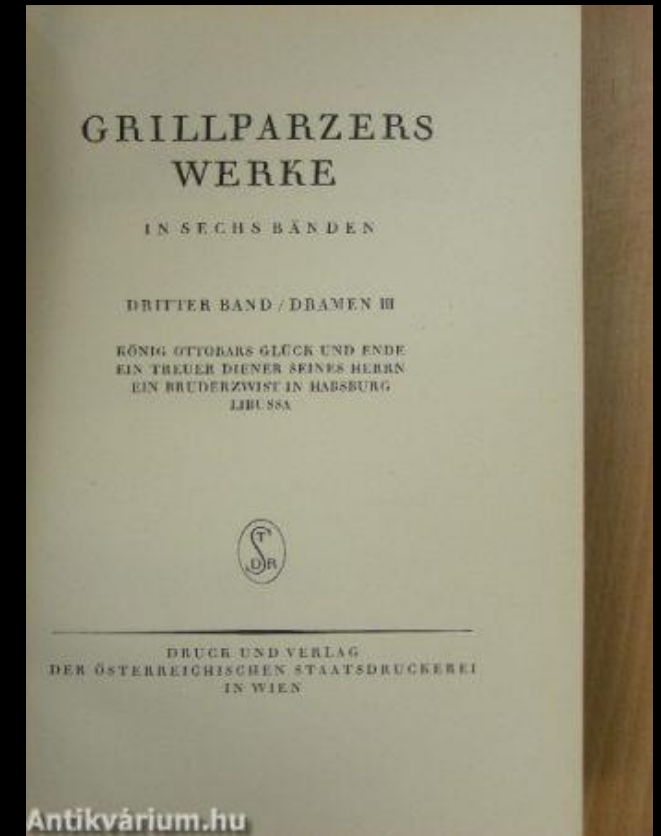

Katona még 1815-ben átadta művét bírálatra Bárany Boldizsárnak – Rosta (1817-es recenziója a Bánk bánról). Pontokba szedte észrevételeit:

- *a dráma nyelvében sokallja az indulatszavakat*
- *szerinte nem kellően indokolt Gertrudis megölése* (Ottót indokoltabb lenne)
- Biberach ne csak tanácsot adjon, hanem porokat is (így érthetőbb Melinda - itt még: Ádelájd) elcsábítása, s a királynő szerepe kétértelműbb).
- Tiborc kapjon hangsúlyosabb szerepet.

Kb. a mű 1/8-a maradt azonos az első kidolgozással.
(A dráma 2586 sorából 344 maradt meg változtatás nélkül.)

(Katonánál még nem érvénysülhet a romantikus eredetiségkultusz, ezért vendégszövegeket is átvesz művébe. A mű kb. 15 %-a fordítás, köztük pl. Tiborc panasza is.)

1819. Pesten újból magyar színészek jelennek meg (székesfehérváriak vendégjátéka), ekkor indult Kisfaludy Károly drámaírói pályája, Katona bírálatot ír az Ilkáról.

Átdolgozza a Bánk bánt, a cenzor csak a kinyomtatását engedélyezi. (Tilos, hogy a királyi hatalom bármifajta konfliktusba keveredjen a színpadon.)

Megjelenés: 1820. november 15-én (a címlapon 1821-es évszám).

Ajánlásában elsőszülöttének nevezi a Bánk bánt (nyomtatásban az első). („Szabados Kecskemét mezővárassa Nemes Főbírája és Tanácsához”). A tanács az ajánlást jóindulattal elfogadja, az auktor úrnak a város kasszájából 100 forintot kifizetni rendelt.

A mű visszhang nélkül maradt. (Könyvéből 20 példány fogyott el.)

TUDOMÁNYOS
GYŰJTEMÉNY.

1817.

ELSŐ KÖTET.

A' Cs. Hir. Felség' kegyes Engedelmével.

P E S T E N,

TRATTNER TAMÁS JÁNOS betűivel, és költségével.

Mi az oka, hogy Magyarországon a játékszíni költőmesterség lábra nem tud kapni? (1821)

- a nemzeti dicsekvés
- cenzúra
- bírálat hiánya
- jutalmazás elmaradása
- a drámakiadás nehézségei
- színház hiánya

1817 - 1841

A mű utóélete, hatástörténete

A Bán bánt 1833-ban Kassán mutatták be először /ősbemutató/ (Déryné játssza Melindát).

1839 . Nemzeti Színház

Első kritikusa: Vörösmarty – elhibázott drámának tartja

Az 1840-es évektől a mű népszerűsége nő, Gyulai Pál kiemeli a magyar drámák közül.

A művet teljes terjedelmében 1848. március 23-án, adták elő a Pesti Magyar Színházban. (Katona műve ihlette Petőfi Bánk bán c. költeményét.)

1858 - Arany Jánost az Akadémia tagjává választja, székfoglaló előadása lett volna: Bánk bán -tanulmányok.

1861-ben: opera (Erkel Ferenc, szövegkönyv: Egressy Béni). Bánk áriája, a „Hazám, hazám...” a *Himnusz* és a *Szózat* után a máig a legismertebb magyar dallam.

A közönség kívánatára.

NEMZETI SZÍNHÁZ.

Bérlés Pest, szerdán, március 15-én, 1848. 276-dik szám.

Huzsonggyedeztet:

A nézőhely teljes kivilágításával:

Bánk bán.

Eredeti történelmi drama 5 felvonásban. Írta Katona József.

Rendező: Lendvai.

SZEMÉLYEK:

B. Eszter, magyar királynevelő	Berke	Miklós báró, a királyi konyha	Ócsabolyi
György, királyi tanácsos	Lendvai J.	Rozsa báró, a királyi konyha	Balogh
Éva	---	Zsófia	Géza
Károly, a királyi konyha	---	Péter báró, a királyi konyha	Egressy G.
Mária	---	Miklós báró, a királyi konyha	Balogh
Mária, a királyi konyha	---	Károly báró, a királyi konyha	Károly
Bánk bán, magyar király	Balogh	Benedek báró, a királyi konyha	Károly
Miklós báró, a királyi konyha	Lendvai	Egy székfoglaló	Egressy B.
Maria, Eszter királynevelő	Lendvai	Miklós báró, a királyi konyha	Füzesy
Maria, Eszter királynevelő	---	Flóra, parancsnok	Balogh

Előadás kezdete: 7 óra. 19-éjtelőtől.

Helyárak pengő pénzben:

Főhelyek a első sor, páros 2 for. Második sor, páros 1 for. Főhelyek a második sor, páros 1 for. 30 kr. Főhelyek a harmadik sor, páros 1 for. 20 kr. Második sor, páros 1 for. Főhelyek a negyedik sor, páros 1 for. Harmadik sor, páros 1 for. Negyedik sor, páros 1 for.

Helyi színházunkhoz tartozik. Kezdet 7 óra. 19-éjtelőtől.

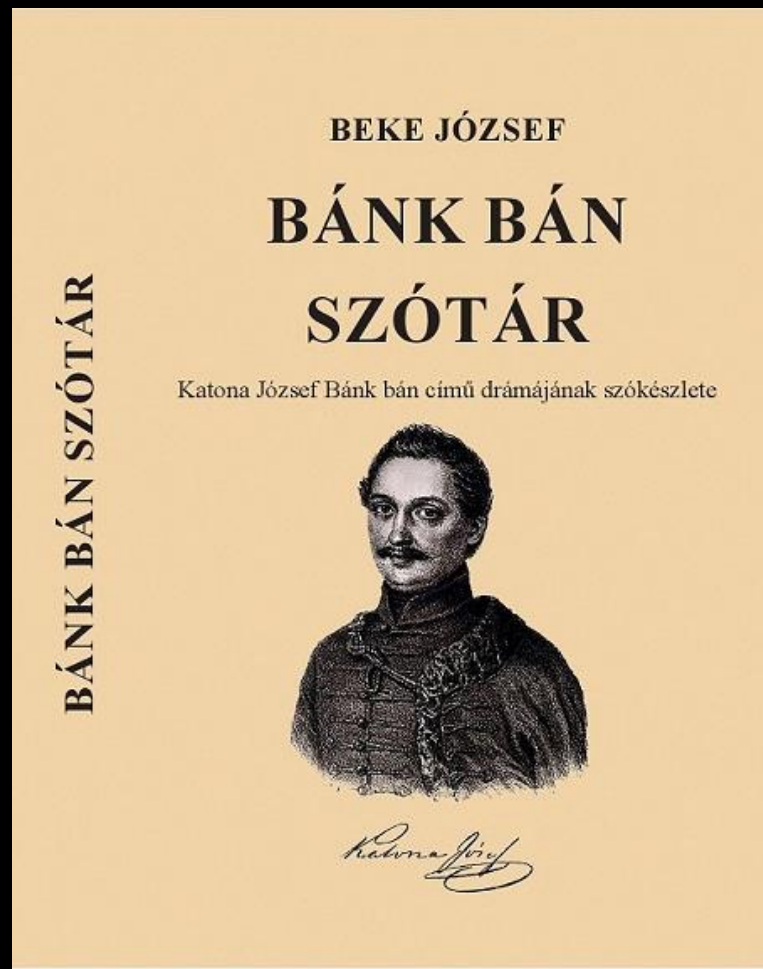
Holnapután, pénteken, március 17-én, bérlet nélkül:

Hunyadi László.

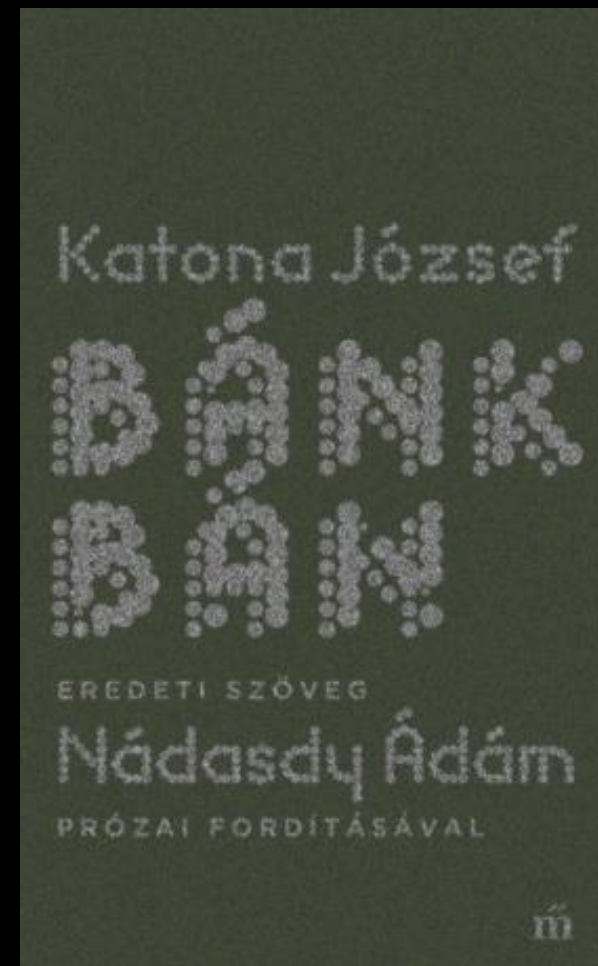
Nagy eredeti opera 3 szakaszban. Erkel Ferenc által.

1976

2019
(1991)

2019

A történet

A mű alapja **valós történelmi esemény**. A lázadók közül II. András csak Péter (Petur) ispánt büntette meg.

A történet **vándortéma** volt: első lejegyzése a Képes Krónikában olvasható. A történet leghíresebb szépirodalmi változata Grillparzer (1791-1872) *Urának hű szolgája* c. drámája (1828).

A darab cselekményének ideje megfelel a történelmi időnek:

Háttere 1213. II. András galíciai hadjárata.

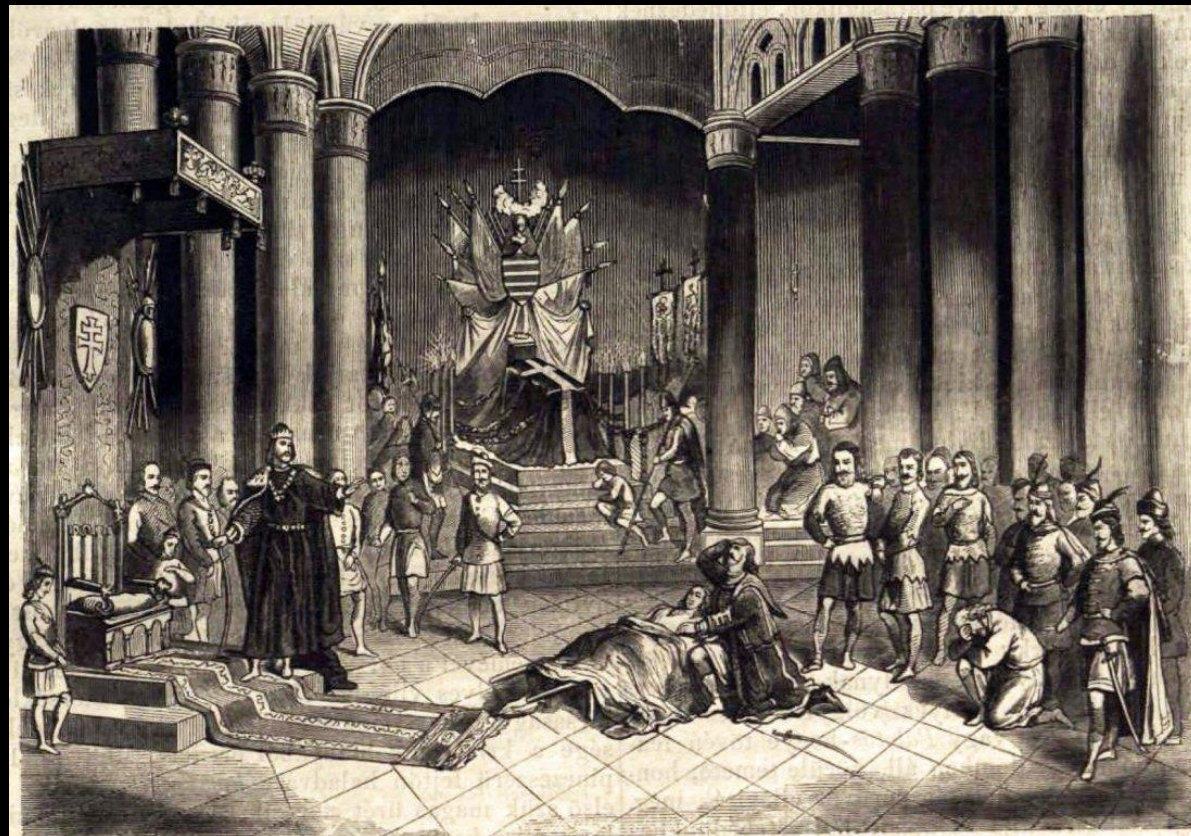
A történet **1213. szept. 27-28-án** játszódik.

Helyszíne a királyi udvar (**esztergomi vár**).

Verselése: blank verse (ötöd- és hatodfeles jambus).

Hogyan kapcsolódik a mű a magyar felvilágosodás kori témához?

- ✓ A hatalom helyes gyakorlásának, ill. a nemzeti öntudat kérdése (a nemzeti érdek megsértése)

A történet Arany János elmondásában

- 1213. II. András galíciai hadjárata
- Ottó, Fülöp gyilkosa Gertrudis udvarában, meglátta és megszerette Melindát, a királyné udvari vigalmat rendez.
- A bojóthiak története.
- A királyné ellen Petur bihari ispán pártütést szervez, a távollévő Bánkot is be akarja vonni. Követ. Bánk álöltözetben megjelenik. Jelszó. Tiborc megjelenése.
- Ottó szerelmet vall Melindának, Bánk akkor látja meg, amikor Melinda kezét homlokához nyomja. Bánk hallhatta a beszélgetést, a pártütőket megy lecsendesíteni. Ottó és Gertrudis, Ottó és Bíberach – kettős tanács.
- A pártütők megbékéltetése, jön Bíberach, majd Izidóra.
- III. szín reggel: Bánk és Melinda találkozása, átkok. Bánk most már a királyné megölésére is gondol. Tiborc panasza. Bíberach és Ottó – Bíberach megölése. (Myska bán).
- Ugyanaznap este: Gertrudis – levél, ill. történelemkönyv. Izidóra jön, majd Melinda, majd Mikhál bán, majd Bánk, majd Melinda. Végül Gertrudis és Bánk egyedül marad. A gyilkosság. Myska bán – „Ottó, Ottó, gyilkosom!” Petur és a lázadók berontanak, Ottó elmenekül. Solom.
- -Endre hazaérkezése. Petur halála. Bánk – a párbaj lehetősége, Petur átka, Melinda halálának híre (pásztori síp hangja). A király engesztelő szavai

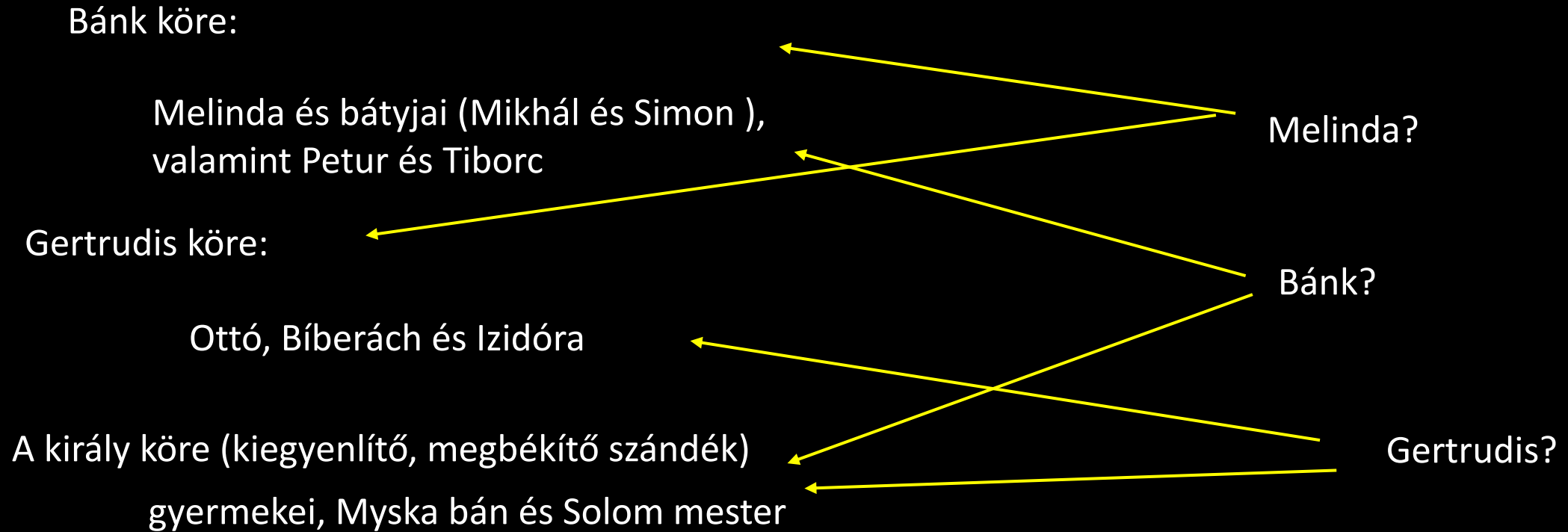

A történet rappesítve

https://www.youtube.com/watch?v=BTQ_wBI6KW0

Arany János Bánk bán-tanulmánya: a szereplőket három csoportba sorolta:

belviszály (a „visszavonás tüze” - Berzsenyi)

Előversengés – Olvassuk el! Mi derül ki?

Ottó és Biberach párbeszéde – Hol lehetnek és mikor?

Milyen előzményei derülnek ki az „in medias res” kezdésnek?

Ottóról: - eljött hazájából

- udvarol Melindának (és el akarja csábítani), aki szánakozott rajta (sírt)

Melinda Bánk hitvese

A király távol van

Az udvari bált Gertrudis rendezte Ottó kedvéért (hogy elcsábíthassa Melindát), aki másnap utazni készül

Hogyan vélekedik Melindáról (és általában a nőkről) Biberach és Ottó?

Biberach szerint a nő csalárd.

Ottó szerint az ő áldozathozatala (lemondana róla) meglágyítja Melinda szívét.

Miért tekinthetjük kétszínűnek Gertrudis viselkedését?

Ad egy utolsó esélyt Ottónak, miközben jó uralkodónak (!) próbálja feltüntetni magát.

ELSŐ SZAKASZ

Mi a drámai alapszituáció?

- Hatalmi vákuum: a király és helyettese, a bán távol van (Bánk éppen most érkezik titokban)
- A palotában Gertrudisék mulatnak (Melinda is itt van). Ottó Melinda elcsábítására készül.
- Petúrék lázadásra („pártütésre”) készülnek, országjáró körútjáról hazahívták Bánkot.

A jelszó: (a haza **és**) Melinda.

közélet

magánélet

Bonyolult(abb) konfliktusrendszer

Katoának mindezt a korabeli divatos lovagdrámák dramaturgiája segítségével kell megoldania:

báli kép, összeesküvő-jelenet, istenítélet–párbaj
rejtekkajtó, altató- és hevítőpor

Az „üres tér” (Wolfgang Iser) avagy a „lusta gépezet” (Umberto Eco)

- Homályos, nehezen érthető hely a műben -

Első szakasz:

TIZEDIK JELENET

BÁNK *(az ajtócskán ismét visszajön).*

Vad indulat, mért kergetsz vissza ismét?

(Meglátván őket, tenyerét szemeire csapja.)

Oh véghetetlen, szent könnyörületesség!

(Erős muzsika; Bánk megijedve szédeleg ki, vissza az ajtón.)

MELINDA

Ah oszlanak!

OTTÓ

Csak egy szót még, Melinda!

Bánk ekkor már találkozott a palotában Petúrral, aki a házához invitálja őt, a békétlenek közé.

„Jőjj még az éjjel - itt ha eloszlanak -

Házamhoz. A jelszónk léssen:

Melinda! (El.)”

Bánk a jelszó hallatára elhatározza:

„A setétben

Ólálkodókhöz elmegyek. (Elmegy, amerre jött.)”

Nemsokára visszajön (Tizedik jelenet).

Miért?

Vörösmarty szerint a Bánk bánt alakító színész tévedésből nyitott be a kis ajtón.

A megoldásra az idézetekből kiemelt szavak mutatnak rá.

„itt ha eloszlanak”

„Ah oszlanak!”

Olvassuk el az első szakaszból azokat a párbeszédeteket, amiket Bánk kihallgat! Mit tud meg, mire következtethet?

Bánk Ottó és Melinda koreográfiájából „in flagrante” következtethet. Habár „megijedve szédeleg ki” az ajtón, kihallgatja őket.

Melinda és Ottó ➤ Bánk nem hallja, hogy Melinda visszautasította Ottót, éppen akkor jön be, amikor Ottó *„Sóhajtvá, Melinda lecsüggő keze után hajol, s azt / hosszasan homlokához nyomja.”* De azt is hallja, hogy Melinda megveti Ottót.

Gertrudis és Ottó ➤ Gertrudis: *„A célod nem; de a módjaid / Útálhatom. Magam készítek útat, / Mivel beteg testvérem megvidámítása / Volt késztetőm; nem tiltottam soha / Tőled szerelmet!”*

Bíberách és Ottó párbeszédét. ➤ Ezt a párbeszédet Bíberach óvatossága miatt már nem hallhatja Bánk. Ekkor adja Bíberach Ottónak a porokat (magában megjegyezve, hogy jobb tanácsot is adhatott volna, ha Ottó rendesen megfizetné).

Érthető-e ezek után, hogy Bánk először a pártütőket igyekszik lecsillapítani?

Hogyan reagál a hallottakra Bánk bán? Értelmezzük a szavait az egész dráma kontextusában!

És ilyen asszony / öröz meg, oh magyar hazám? Hah! Egy /
fertelmes asszony, kit, hogy ördögi / érzésiben ne lephessen meg a /
jobb ember, érthetetlenül beszél / kétféleképpen gondolatjait. -/
De hát Melinda! oh! hát a haza! / Itten Melindám, ottan a hazám -/
a pártütés kiáltoz, a szerelmem / tartóztat. - Énrám bíz a szűnyadó /
gondatlan - énrám tevé le a / szegény paraszt elfáradt csontjait: /
nem vélik ők a zendülést, mivel / Bánk a király személye – esküszöm /
meg is fogok felelni ennek, és / habár tulajdon síromon fog is /
a békességetek virágozni. - / Szedd rendbe, lélek, magadat és szakaszd /
szét mindazon tündéri láncokat, / melyekkel a királyi székhez és /
a hitvesedhez, gyermekidhez, oly / igen keményen meg valál kötözve! /
Úgy állj meg itt, pusztán, mint akkor, a- / midőn az Alkotó szavára a /
reszketve engedő chaos magából / kibocsátja. - Két fátyolt szakasztok el: /
hazámról és becsületemről. A / bocsánatot hörgés közt is mosolygom, /
ha ölettetésem ezekért leszen! – Egy / ménkőcsapás ugyan letépheti /
rólam halandóságom köntösét: de / jóhíremet ki nem törölheti.

Olvassuk el Bánk és Tibor párbeszédét a Harmadik szakasz harmadik jelenetéből!

Mi a kontextusa ennek a jelenetnek? Milyen szituációban van Bánk?

Mi jellemzi kettőjük párbeszédét? Van-e kapcsolat a beszédfordulók között?

Gyűjtsük össze, milyen panasszal él Tiborc!

Jellemezzük Tiborcot a megszólalásai alapján!

Meg tudjuk-e fogalmazni, milyen nemzetkarakterológia jelenik meg a műben? Néhány idézet segítségül:

PETUR: Szabad kívánna lenni mindenik, / És torkukon kegyes nagyasszonyuk / Sült-főttje oly mohón rohan le, / hogy / Majd szinte megfulladnak. Lévnyalóvá / Lettél dicső *Árpád gyümölcse te?*” (I./1.)

PETUR: ... Oh / *A nemzet!* - ahány fő, szintannyi ész. / Kényes becsülete, mint a köntöse - / Sértsd meg csak, öszvetörni kész; de adj / Neki hirtelen egy jó szót s világot / Teremtve öszverontja ellenségidet. / Nézzétek - itt is - ott is - úgy kiválnak / A többi lévnyalók közül, miképpen / Egy medve több vakondokok közül. / Nem méreg az, mely őket oly komorrá / Teszi, - bánat az, hogy bort adnak nekik, / De ami egy fillérbe se kerülne - / Jó szót, figyelmet, nem találnak itt. (I./1.)

GERTRUDIS (*szünet után félutálattal*). Oh, nem ösmered / Te a magyart még!

MIKHÁL Sőt igen: sem a meg- / Bántást, sem a jótéteményt soha / El nem felejtí a magyar - de főkép / Felekedetnek. (IV./4.)

BÁNK Hallatlan Endre idejéig az még, / Hogy a teremtőjét kivéve, más előtt / Is térdre essen egy magyar. (IV./7.)

PETUR Sohasem alattomos a magyar. (IV./9.)

Az egyik legfőbb konfliktus látszólag a magyarok és az „idegenek” között van. Csakhogy az ellentét nem lényegi: a bojótiak nem állnak szemben a magyarokkal. (A hét fiú utalhat a 7 magyar törzsre is.)

Hozzunk példákat a műből konfliktusokra!

Ottó és Melinda között
(Első felvonás)

Gertrudis és Ottó között
(Első felvonás)

Gertrudis és Melinda között
(Első és negyedik felvonás)

Bánk és Petur között
(Második felvonás)

Bánk és Tiborc között
(Harmadik felvonás)

Bánk és Melinda között
(Harmadik felvonás)

Bánk és Gertrudis között
(Negyedik felvonás)

Ottó és Biberach között
(Negyedik felvonás)

Bánk és a király között
(Ötödik felvonás)

Bánk belső konfliktusa

„Két fátyolt szakasztok el, / hazám és becsületemről.”

A magán- és a közélet konfliktusán belül az egyik legfontosabb kérdés a drámában a női becsület kérdése. Hozzunk ezekre példákat!

Simon bán felesége hetes ikreket szült

a felesége azt hiszi, emiatt férje hűtlennek fogja tartani, ezért hat gyereket meg akarja öletni

Ottó: „Egy asszony álma vajmi gyenge a szép / Hívségről, és - Melinda is csak asszony.”

a nőkről kialakított általános kép (a szexuális vágy megszerezhető tárgya)

A drámában mindhárom nő (Gertrudis, Melinda, Izidóra idegen

Gertrudist megölik (Bánk), Melindát megbecstelenítik (Ottó), megtagadják (Bánk, aki fiát is megátkozta) majd megölik (Ottó emberei), Izidórát kompromittálják (Bánk)

A másik fontos probléma a hatalom gyakorlásának módja! Vizsgáljuk meg ebből a szempontból Bánkot!

Bánk titokban, álötözetben érkezik (ahogy később titokban leskelődik, hallagtózik és „orozva” gyilkol) Petúr hívására (indokolatlan szerepzavar)

Bánk a király személyében lép fel a lázadó Petúrral szemben (aki előzőleg manipulálta) – de éppen ezzel áldozta fel Melindát (indokolt szerepzavar)

A negyedik szakaszban Bánk nem tud a király személyében fellépni Gertrudisszal szemben, akinek magának is uralkodói ambíciói vannak („*Meghalni - nem királyi széken - ah!*”)

Bánk ráadásul megsérti Gertrudis hazáját (a mindenek felett álló értéket, melyet maga is képvisel) Bánk indulatból (magánemberként) és nem jogszerűen öli meg a királynét.

Eközben Peturék is fellázadtak (Bánknak mégsem sikerült érvényesíteni a saját személyében a király akaratát).

Mi Bánk tragikumája?

Arany János értelmezésében: Bánk sokaig azt hiszi: a királyné bűnös, ő teremtette meg a lehetőséget Ottónak Melinda megerőszakolására. Később kiderül, hogy tévedett: Gertrudis e tekintetben ártatlan volt. (Bánk késlekedése, tétovázása volt inkább az ok.)

Ezt az értelmezést az Ötödik szakasz Ötödik jelenetében Myska bán szavai is alátámasztják:

MYSKA

...a nagyasszonyunk

Ártatlan.

KIRÁLY

Az?!

MYSKA

Semmit sem is tudott

Ottónak izetlenkedéseiről.

Meghittje Biberach, ki a saját

Házamban holt meg, azt vallotta. Ő

Hörgése közt tevő az újjait

Keresztre és lelkét kiadta e

Végszóval: "Esküszöm hogy a

királyné

Ártatlan!" - Ő mindent tudott - bizony

Mindent tudott! az ördög is igazat

Mondana halála óráján, bizonynal.

Bánk csak ekkor értesülhetett Gertrudis ártatlanságáról, és ez után omlik össze.

De igaz-e az, hogy „Gertrudis „Semmit nem is tudott / Ottónak izetlenkedéséről”?

Bánk is tudja, hogy ez nem igaz. Bánk az Első szakaszban végighallgatta Gertrudis és Ottó párbeszédét. Gertrudis „magában a tényben” (Arany János szavaival) ártatlan, de nem teljesen az. Bánk mint „kerítőt” öli meg Gertrudist.

Mi hát Bánk tragikuma?

Saját (kettős) alkalmatlansága („tipeg-topog”, amikor cselekednie kellene, cselekszik, amikor gondolkodnia kellene)?

Családi tragédia? Melinda elvesztése?

Melindát Gertrudis öccsének, Ottónak az emberei gyilkolják meg. Ottó így állt bosszút Gertrudisért.

Bánk a felelős Petúr haláláért is, akit Gertrudis gyilkosának tartottak. Petúr utolsó szavaival megátkozta az „alattomos gyilkos”-t.

Magánemberként, „orozva” gyilkolt (bosszút állt indulatból), ám előtte a köz javát fontosabbnak tartotta, bánként nem akarta megölni a királynét. Gyilkolt, nem igazságot szolgáltatott, ezzel megsértette a jogrendet.

A kettős szerep kibékíthetlensége okozhatta a tragédiáját?

Vizsgáljuk meg az ötödik felvonást a hatalom gyakorlásának szempontjából!

Új helyzet: a király saját személyében van jelen.

Neki kell igazságot tennie (feladata a gyilkos megbüntetése – a szereplők Peturt tartják annak - és a Gertrudisszal szembeni vádak tisztázása), de a mű elején megérkező Bánkhoz hasonlóan nem tudja átlátni a helyzetet. A királyné becsületének védelmében a középkori istenítéletet helyettesítő párbajra bízna a dolgot, Bánkkal eleinte senki nem akar megvívni (hiszen látszólag ő képviseli a jó ügyet. (A király így saját maga állna ki – egyedül ő hisz csak Gertrudis ártatlanságában. Bánk első szava Melindához: „Hazudsz!”)

Bánk eleinte nem gyilkosként, hanem sértett félként viselkedik.

„Szükségtelen beszélni tetteit: / Felért az égre a sanyargatott / Nép jajgatása s el kellett neki / Akármiképp is esni, hogy hazánk / Ne essen el polgári háborúban!” (A király végül ezt a szempontot részesíti majd előnyben, lemond a magánéletemért sérelemből fakadó bosszúról.)

Váratlan fordulat:

1. a haldokló Biberach megesküdött a feszületre, hogy a királyné ártatlan. (Vö. ua.: a haldokló Gertrudis szavait: „*Ottó! Ottó! - Gyilkosom!*”)
2. Petur még kínhalálában is aljas gyilkosnak nevezte a királyné gyilkosát.

Bánk erkölcsileg megsemmisül.

Érkezik Tiborc a halott Melindával

Bánk ismét magára hagyta Melindát, felelős a haláláért is – Bánk teljesen összeomlik

A király felismeri a szituációt, „megkegyelmez” Bánknak, ezzel végképp megszilárdítja hatalmát (a gyilkosságokért felelős személyek, Bánk és Ottó büntetlenek maradnak, a király meg sem próbál igazságot tenni).

„Katona József drámája éppen ezért képes a mű végén a tragédia általános, nem kizárólag a címszereplőre érvényes benyomását elmélyíteni. Egy olyan összetett, dramaturgiailag is kiérlelt színműről van ugyanis szó, amely nem csupán az 1810-es évek legfontosabb magyar drámai alkotása, hanem az egész magyar drámatörténet egyik csúcsa. 1840-es években induló hazai színpadi diadalútja, amelyet utóbb Erkel Ferenc operája is fémjelzett, azonban ezt a kivételesen átgondolt dramaturgiát inkább elfedte, s nem felszínre hozta. A 19. század magyar színházi gesztusnyelvéhez és szcenikájához igazított színpadi értelmezések ugyanis rendre leegyszerűsítették ezeket a komplex szituációkat, s egy jóval egyszerűbb hatásmechanizmus érdekében áldozták fel ezeket; s ez a színházi tradíció egészen az utóbbi évtizedekig eleven maradt...”

Szilágyi Márton-Vadema Gábor: Intimitás és nyilvánosság a színpadon (Katona József: Bánk bán) In: Magyar irodalom. Akadémiai Kiadó 2010. Főszerkesztő: Gintli Tibor